

גמליאל או של רבי אלעזר בן עזריה, שהיה רבן גמליאל דורש שלש שבתות ורבי אלעזר בן עזריה אחת [ברכות כח א]?

אמרו לו: שבת זו — של רבי אלעזר בן עזריה היתה.

אמר להם רבי יהושע: ובמה היתה הגדה היום?

אמרו לו: בפרשת הקהל!

אמר להם רבי יהושע: ומה דרש בה רבי אלעזר בן עזריה?

אמרו לו, כך דרש: כתיב "הקהל את העם האנשים הנשים והטף".

והרי אם אנשים באים כדי ללמוד, והנשים באות כדי לשמוע את המצוות שידעו לקיימן [מהרש"א], הטף למה באין? (12)

[אלא, ירושלמי] כדי ליתן שכר למביאייהו. (13)

תמה עליהם רבי יהושע: מרגלית טובה היתה בידכם [הדרש הנפלא הזה] ובקשתם לאבדה ממני, השתמטתם תחילה מלומר לי?!

הוסיפו ואמרו רבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא לרבי יהושע:

ועוד דרש רבי אלעזר בן עזריה באותה שבת: כתיב: את ה' האמרת [שבחת, רש"י] היום, וה' האמירך היום.

אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שבח אחד שבח מיוחד לומר "אין כמוך" לכך בחרנוך לאלוה [רש"י], ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. (14)

אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, דכתיב: שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר: ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ. ג-ב

אשמע ואלמד כל מה שאמרו שם, ואין צורך לבטל זמן בהליכה.

וזה הוא שלימד רבי אלעזר לא כן, שהרי אף אם יהיה אמת כדברין שהאנשים והנשים אינם באים אלא כדי לשמוע וללמוד, מכל מקום הטף למה באין?! אלא על כרחך שעיקר טעם מצוה זו היא ההבאה עצמה, וכך באנשים ונשים הטעם העיקרי הוא שיבואו לעזרה לשמוע וללמוד ולא ישבו בכיתם, כי ברוב עם הדרת מלך.

14. לפי פירוש רש"י: חטיבה הוא מלשון שבת, כמו: חטובות אטון מצרים, ופירושו: משוכחות; הערה ברש"י בעין יעקב.

ובמהרש"א הביא מדברי רש"י בחומש, שכתב: האמרת והאמירך, הוא לשון הפרשה

הואיל ותלמידך אנו ודאי לא נוכל לחדש לך מה שאינך יודע, ועל זה אמר להם: אין בית המדרש בלא חידוש. אלא שמרש"י לא משמע כן.

12. ביאר מהרש"א: אף דכתיב באותו ענין: ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו?! היינו בקטנים שהגיעו לחינוך, ומאמר זה על הקטנים שלא הגיעו לחינוך.

13. בעיון יעקב פירש, שבא רבי אלעזר בן עזריה להוציא מלב האומר: למה לי טורח ההליכה לעזרה, והרי כל ענין הקהל משמע לכאורה מן הכתובים שהוא כדי לשמוע וללמוד, ואם כן למה לי לילך, אשב בביתי ואחר כך

הוסיפו ואמרו לו לרבי יהושע:

ואף הוא — רבי אלעזר בן עזריה [רש"י]⁽¹⁾
— פתח ודרש:

כתיב: "דברי חכמים כדרבונות, וכמסמרות
נטועים בעלי אסופות. כולם נתנו מרועה
אחד".

ודרש רבי אלעזר בן עזריה: למה נמשלו
דברי תורה ל"דרבין"? [ברזל חד בקצה
המקל] כדכתיב: דברי חכמים כדרבונות.

כדי לומר לך: מה דרבין זה, מכוין את הפרה
לתלמיה [לעשות את החרישה ישרה] כדי
להוציא חיים לעולם [מן התבואה הצומחת
בשדה יחיו בני אדם].

אף דברי תורה, מכוונין את לומדיהן מדרבין
מיתה לדרבין חיים.⁽²⁾

אי [שמא תאמר גם] מה דרבין זה מטלטל
[אינו מתקיים במקומו, מהרש"א], אף דברי
תורה מטלטלין ואינם מתקיימים.

תלמוד לומר: וכ"מסמרות" נטועים.

וכמו שאמרו: כמה מלכים גוזרים גזירות
ומתבטלות, ומשה גזר כמה גזירות ואינן
מתבטלות לעולם [מהרש"א].

אי [שמא תאמר] מה מסמרות זה חסר [מחסר
הוא מהכותל כשהוא נכנס בן] ולא יתר, אף
דברי תורה חסירין ולא יתירין [מחסרים את
לב השומע ולא מייתרים].

תלמוד לומר: "וכמסמרות נטועים".

לומר לך: מה נטיעה זו פרה ורבה, אף דברי
תורה פריין ורבין אצל השומע.

ומאי האי כתיב "בעלי אסופות נתנו מרועה
אחד"?

אלו תלמידי חכמים, שיושבין אסופות
אסופות [קבוצות קבוצות, שהתורה נקנית
בקיבוץ, מהרש"א], ועוסקין בתורה.

ויש ביניהם מחלוקות:

הללו מטמאין, והללו מטהרין.

הללו אוסרין, והללו מתירין.

הללו פוסלין אנשים [לעדות או לכהונה],
והללו מכשירין.

שמא יאמר אדם: היאך אני למד תורה
מעתה, האיך אדע להכריע ביניהם?!

תלמוד לומר: "נתנו מרועה אחד".

2. כתב העץ יוסף: כמו שהרבין מכוין את הפרה
לעשות חרישתה ביושר, ושלא תלך אנה ואנה,
ומן היושר ההוא באים חיים לעולם ולבעליה,
והם התבואה והפירות, אף דברי תורה מכוונים
לב האדם ומפקחים אותו.

ולא פקחות שיגיע ממנו נזק או דעה נפסדת,
אלא השגת דעה אמיתית ישיג בו למה שהוא
תכליתו. שיש חכמות המפקחות לב האדם, אבל

והבדלה, הבדלתי לך מאלהי עובדי כוכבים
להיות לך לאלהים, והוא הפרישך אליו מעמי
הארץ להיות לו לעם סגולה, וראה עוד שם.

וכתב מהרש"א, שלפי זה יש לפרש "חטיבה"
מלשון "חוטב עצים", שישראל נחטבים ונבדלים
מכל שאר אומות.

1. ובמהרש"א כתב: יותר נראה לפרש דקאי על
רבי יהושע.

שאמרו לו משמו של רבי אלעזר בן עזריה,
בלשון הזה אמר להם:

אין דור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי
בתוכו.

כלומר: דור שרבי אלעזר בן עזריה שרוי
בתוכו – אינו דור יתום!

ומקשינן: ולימרו ליה – רבי יוחנן בן
ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא לרבי יהושע
– בהדיא [יאמרו לו מיד] כל מה שדרש
רבי אלעזר בן עזריה. ולמה נזקקו בתחילה
לומר לו "תלמידיך אנו", וכדומה?!

ומנינן: משום מעשה שהיה!

דתניא: מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית
שהלך בחג לחקביל פני רבי אלעזר רבו
בלוד.

אמר לו רבי אלעזר לרבי יוסי: מה חידוש
היה בבית המדרש היום?

אמר לו רבי יוסי: נמנו [נחלקו בדבר, והיו
מונים את מספר האומרים כך והאומרים
אחרת כדי להכריע כדעת הרבים] וגמרו,
והתקינו:

ארץ עמוז ומואב [בעבר הירדן, שכבשום
ישראל מסיחון ועוג, שכבשום מעמון

וכיון שאל אחד נתנן [אין לך מבני
המחלוקת מי שמביא ראיה לדבריו מתורתו
של אל אחר, אלא מתורתו של הקב"ה].

וכיון שפרנס אחד [משה רבינו] אמרן מפי
אדון כל המעשים ברוך הוא [אין לך מבני
המחלוקת מי שיביא ראיה מדברי נביא אחר
הבא לחלוק על משה רבינו].⁽³⁾

דכתיב "וידבר אלהים את כל הדברים
האלה".

וכיון שלב כולם לשמים:

אף אתה עשה אזניך כאפרכסת [כלי קיבול
העומד על הריחיים, ונותנים בו את החיטים,
והם נשפכים אט אט לתוך הריחיים], לשמוע
את דברי כולם.⁽⁴⁾

וקנה לך לב מבין, לשמוע את דברי
המטמאים ואת דברי המטהרים, את דברי
האוסרין ואת דברי המתירין, את דברי
הפוסלין ואת דברי המכשירין!

כלומר: שקול לפי הבנתך את דברי כולם,
ותוכל להבחין בעצמך מבין כל הדעות, איזו
היא הדרך הישרה.

והכרע לפי שיקול דעתך, הלכה כדברי מי!
וכאשר שמע רבי יהושע כל הדרשות האלו

3. ביאר מהרש"א: לשון "רועה" מתפרש הן על
הקב"ה וכמו: "האלהים הרועה אותי", "רועה
ישראל האזינה", והוא מתפרש גם על משה,
וכמו שמצינו: "ויזכור ימי עולם משה, את רועה
צאנו".

4. כתבו האחרונים בביאור דמיון אזנו לאפרכסת,
כי כשם שהאפרכסת מכניסים לתוכה הרבה בבת

יטוהו מדרך חיים לדרך מיתה, שיקנה מהן דעות
נפסדות, שבהם יהיה נטרד. אבל התורה לא
תשאיר ללומדיה דעה נפסדת או מדה מגונה
ח"ו, לפי שעל ידי עסק התורה הוא ניצול מרשת
יצרו אשר פורש רשת לרגליו תמיד ללזכרו
ולהפילו עד שאול תחתית, להמיתו מיתת עולם
ח"ו.

ומואב] שאינה קדושה עכשיו בקדושת הארץ להיות נוהגת בה שמיטה ומעשר.

תקנו בו חכמים שיהיו מעשרין מעשר עני בשביעית [ולקמן בגמרא מתבאר הענין].

אמר לו רבי אלעזר: יוסי! פשוט ידיך וקבל עיניך!

כי הוקשה בעיניו של רבי אלעזר שנתן רבי יוסי עטרה לאותו דורש, בעוד עיקר הדברים כבר התקינום אנשי כנסת הגדולה שהיו לפניהם [רש"י].

[ובטורי אבן הביא מדברי הר"ש, שפירש: הקפיד רבי אלעזר על שלא אמר לו רבי יוסי מתחילה: תלמידך אני, ומימך אני שותה. וכן כתב מהרש"א, וזהו שאמרו: משום מעשה שהיה].

פשוט רבי יוסי את ידיך וקבל עיניו.⁽⁵⁾

בכה רבי אלעזר ואמר: "פורד ה' ליראיו, ובריתו להודיעם". ואף להם הודיע מה שנתקן כבר [וכפי שהמשיך ואמר רבי אלעזר].⁽⁶⁾

אמר לו רבי אלעזר לרבי יוסי: לך אמור להם לחכמים שאמרת משמם, אל תחושו למניינכם!

כלומר: אל תחששו שמא מה שנמניתם למנין והחלטתם כפי שהחלטתם אינו נכון.

שהרי כך מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו, ורבו מרבו: הלכתא למשה מסיני [דבר ברור כהלכה למשה מסיני, רא"ש] שבארץ עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית.

מה טעם?

הרבה כרכים [וארץ עמון ומואב מכללם], כבשום עולי מצרים כשבאו לארץ, ונתקדשה קדושה ראשונה, ושוב בטלה כשגלו ממנה, ולא כבשום עולי בבל לקדשם בקדושה שניה כששבו מן הגלות.

ולא היה בהם קדושת ארץ ישראל מחמת קדושתה הראשונה, מפני שקדושה ראשונה קדשה רק לשעתה, עד שגלו, ולא קדשה לעתיד לבא.

והטעם שהניחום מלקדשם: כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית.

שלא יהיו השדות של אותם כרכים הפקר לכל, כדין שביעית, וייהנו העניים גם בשנה השביעית ממתנות עניים, כגון מעשר עני, לקט, וכדומה.

חשוב כמת.

אחת והיא מוציאה מעט מעט, כך ישמע הוא את דברי כולם, ויוציא רק את הדעה הישרה והנכונה.

5. כתב מהרש"א על פי דרכו, שהקפיד רבי אלעזר על שלא אמר: תלמידך אני! כי היות ולא אמר כך, הווי כמורה הלכה בפני רבו, וחייב על כך מיתה, ולכן גזר עליו שיהיה סומא, והסומא

6. תמה בפירוש הר"ף שבעין יעקב: הרי מתחילה הקפיד על שנטלו עטרה לעצמם, ואחר כך משבחים?!

ולפי פירוש הר"ש והמהרש"א, אין כאן קושיא.

והואיל ומעיקר הדין, מאחר שלא קדשה, אין ארץ עמוון ומואב חייבת במעשר, ביד חכמים הוא לתקן מעשר כפי שירצו, ותיקנו מעשר עני [ולא מעשר שני] כדי לפרנס את העניים.⁽⁷⁾

תנא בכרייתא: לאחר שנתיישבה דעתו של רבי אלעזר, אמר: יהי רצון שיחזרו עיני יופי למקומן! ואכן הם חזרו.

תנו רבנן: איזהו שוטה האמור בכל מקום שפטור מן המצוות ומן העונש ואין קנינו קנין ואין ממכרו ממכר:

א. היוצא יחידי בלילה.

ב. והלך בבית הקברות.

ג. והמקרע את כסותו.

איתמר: רב הונא אמר: עד שיהו בו כולן [שלשת הסימנים האמורים] בבת אחת, הוא הנקרא "שוטה".

רבי יוחנן אמר: אפילו באחת מהן בלבד נקרא "שוטה".⁽⁸⁾

ותממה הגמרא על שיטתו של רב הונא:

היכי דמי?!

אי דעביד להו לשלשת הדברים דרך שטות, הרי אפילו בעושה מעשה חדא בלבד משלשת הדברים האלו, נמי, גם יש להחשיבו כשוטה.

ואי דלא עביד להו דרך שטות, הרי אפילו אם עביד לכולהו — נמי, לא חשוב שוטה.⁽⁹⁾

ומשנינן: לעולם מדובר דקא עביד להו דרך שטות, ומכל מקום אם אין בו אלא סימן אחד משלשת הסימנים אינו שוטה. כי בכל אחד מהם לחוד יש לתלות שאינו עושה כן מחמת שטות, אף שעושה אותם דרך שטות, כי:

הלך בבית הקברות — אימור [יש לומר]: כדי שתשרה עליו רוח טומאה [רוח שדים שיסייעוהו להיות מכשף] — הוא דקא עביד, ואינו שוטה.

והיוצא יחידי בלילה — אימור: גנדרופס אחריה [נתחמם גופן], ועל כן יוצא הוא למקום האויר, אבל אינו שוטה.

והמקרע את כסותו — אימור "בעל מחשבות" הוא ולא שוטה.

אבל, כיון דעבדינהו לכולהו [מתוך שעושה

8. נחלקו הפוסקים, אם צריך שיעשה כן שלש פעמים, הביאם בשפת אמת כאן.

9. הקשה בשפת אמת, והרי יש לומר דאין הכי נמי אם עשה כן שלש פעמים אפילו בחד מיניהו סגי, אלא קא משמע לן דאפילו עשה שלש מיני שטות הוחזק להיות שוטה, וכמבואר בהמשך הגמרא דחידוש הוא.

7. כתבו התוספות: לפי סדר השנים היה להם להפריש מעשר שני, שהרי מעשר עני נוהג בשנה הששית ולא מצינו מעשר עני שתי שנים רצופות, אלא תקנה תקנו בה כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית.

ובדין היה שאפילו תרומה גדולה לא יתקנו, אלא הכל יהיה מעשר עני, אלא שלא רצו לחלק כל כך משאר שנים.

א-T א את כולם], הוה להו כמי [כמו שור] שנגח שור חמור וגמל, ונעשה מועד לכל הבהמות.

כלומר: אף על פי שהנגח מין אחד שלש פעמים אינו נעשה מועד לכל המינים, אלא רק לאותו המין שנגח, כי תולים אנו את נגיחותיו בסיבת המין שאותו הוא נגח.

הרי מכל מקום, אם נגח שלשה מינים נפרדים, נעשה הוא מועד ליגח את כל המינים. ואין אנו אומרים להיפך, שכל נגיחה ונגיחה היתה בסיבת אותו המין שנגח, ואינו מועד ליגח כלל, אלא אומרים: שור זה נגחן בכל הבהמות הוא, וטבעו לנגוח הוא שגרם לכל שלשת הנגיחות.

ולכן, אף מי שעושה שלשה מיני שטות, ויכולים לתלות כל מעשה בסיבה שאינה קשורה בשטות, אין אומרים כן. אלא אומרים: הואיל ועשה שלשה מעשים משונים, הרי ודאי שוטה הוא. ושטותו היא הסיבה הגורמת לכל שלשת מעשי השטות.

אמר רב פפא: אי שמייע ליה לרב הונא הא דתניא [לו היה רב הונא יודע מן הבריייתא שאומרת]: אי זהו שוטה? — זה המאבד כל מה שנותר לו — הוה הדר ביה! היה חוזר בו ממה שהיה אומר עד שיהו בו כולן, וכדמפרש ואזיל.

איבעיא להו: האם כי הוה הדר ביה רב הונא, רק מ"מקרע כסותו" הוא דהוה הדר ביה [האם היה חוזר בו רק ממה שאמר כי אין די במקרע כסותו לבד כדי לעשותו שוטה], כיון דדמיא להא, שהמקרע כסותו דומה הוא למאבד כל מה שנותר לו, ואומרת הבריייתא שהוא שוטה.

או דילמא, מכולהו הוה הדר ביה [היה חוזר בו בכלל, ואומר, שכל סימן משלשת הסימנים מועיל לעשותו שוטה].

כלומר: האם יש ללמוד מן הבריייתא רק שהמקרע כסותו שוטה הוא אף שאין בו שאר סימנים, הואיל ולמדנו שהמאבד מה שנותר לו [שהוא דומה למקרע כסותו] הרי הוא בחזקת שוטה.

או שמא נאמר: הואיל ולמדנו מבריייתא זו שהמקרע כסותו, הנזכר בבריייתא הקודמת, דיו כדי לעשותו כשוטה, מסתבר שאף הדברים האחרים הנזכרים בבריייתא, גם הם דינם כמי שמקרע כסותו, ודי בכל אחד מהם לחוד כדי לעשותו שוטה.

ומסקינן: תיקו.

שנינו במשנה: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש וטומטום ואנדרווגינום ונשים:

תנו רבנן: כתיב "יראה כל זכורך".

ומהמילה "זכור", למדנו מכאן להוציא את הנשים, שאינן חייבות בראייה.

כיון שנאמר: "זכורך", בתוספת האות כ"ף סופית, למדנו: להוציא אף את הטומטום והאנדרווגינום, שאינם חייבים בראייה כנשים.

כיון שנאמר: "כל" זכורך, והמילה "כל" משמשת כריבוי, למדנו: לרבות את הקטנים לראייה, ומפרש לה לקמן.

אמר מר: "זכור" להוציא את הנשים: